

"ותעמוד מלדת" (כסא של הקב"ה יש בו ג' רגלים, ודוד המלך רגל רביעי למרכבה!)

"ותהר עוד ותלד בן כו' על פן קרָאָה שְׁמוּ יְהוָה וּתְעַמַּד מְלֻדָּת" (כט, לה)

כסא של ג' רגלים

א) בגמי' בברכות (לב, א) מובא, שאחרי חטא העגל שאמר הקב"ה למשה (שמות לב, י): "ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם, ואעשה אותך לגוי גדולי, שענה לו משה רבנו לפני הקב"ה: "רבנו של עולם, ומה כסא של שלש רגלים אינו יכול לעמוד לפניך בשעת כעסך, כסא של רגל אחד על אחת כמה וכמה". ופירש רש"י שה"ש שלש רגלים" זה אברהם יצחק ויעקב.

וקשה, מדוע משה מחשיב את עצמו רק "רגל אחת", הרי ג' הרגלים של האבות נמצאים גם בזרעו של משה, וא"כ הכסא יהיה כסא של "ארבע רגלים".

וכותב המהרש"א: "וכסא של רגל אחד לאו דוקא, דהא אותן ג' רגלים איתנהו נמי בבני משה, אלא דה"ק כיון דכסא של ג' רגלים יכול לעמוד שפיר ומפני כעסך אין לו קיום והעמדה, מה יועיל לי רגל אחד הנוסף להעמידו מפני כעסך".

והנה מלבד שדברי המהרש"א דחוקים, אך נבוא גם להוכיח שאי אפשר לבאר כן.

ב) דהנה כאמור מבואר, שהאבות הם ג' העמודים שמחזיקים את כסאו של הקב"ה, וכפי שאומרים חז"ל (ב"ר מז, ו) "האבות הן הן המרכבה".

ושלש הרגלים של האבות, הם נגד ג' עמודי העולם ששינו באבות (א, ב) "על שלשה דברים העולם עומד על התורה על העבודה ועל גמילות חסדים" (מהר"ל וגר"א ברכות ח, א). וכפי שכותב הרמב"ן (האמונה והבטחון פרק טו): "ואפשר שלא היתה כונתם באמרם האבות הן הן המרכבה על האבות לבדם ועל דוד, אלא על כל צדיק וצדיק שידבק במידה אחת ממידותיו של הקב"ה. אבל הזכירו האבות שדבקו באותן המצוות הנוראות שהעולם מתקיים בהם, חסד שנאמר "עולם חסד יבנה" וכתוב "עמודי שמים ירופפו וגו'". ובפירושו אמרו (אבות א, יח) על ג' דברים העולם עומד על האמת ועל הדין ועל השלום שנאמר "אמת ומשפט שלום וגו'".

דוד רגל רביעי למרכבה

ג) אך הגם שכאמור יש בכסא של הקב"ה רק ג' רגלים, ואף אומרים חז"ל (ברכות טז, ב) שאין קוראים אבות אלא לשלשה, ולכן מזכירים בתפילה "אלוקי אברהם אלוקי יצחק ואלוקי יעקב".

מ"מ מצינו שדוד המלך ע"ה הוא רגל הרביעי למרכבה (גר"א חבוקק ב, ח), וכפי שמובא בזוהר (בראשית רמח, ב) שמרכבה אינה פחותה מד' רגליים, ולכן חיבר הקב"ה לאבות את דוד המלך שיהיה עמהם, ועי"ז נעשתה מרכבה שלימה מד' רגליים.¹

וכ"כ הגר"א חבר (בהקדמה להגדש"פ): "וכן מצינו שכלל ישראל ד' והם מעמדם ומצבם, שלשה אבות הקדושים ודוד מלך ישראל רגל רביעי שבמרכבה, האבות הם המרכבה ועיקרם ג' כמו שאמרו "אין קורין אבות אלא לשלשה"².

והדברים מפורשים ברבינו בחיי (בראשית לב, י) שכותב: "שכבר ידעת מאמר חכמי האמת 'האבות הן הן המרכבה' ואין מרכבה פחותה מארבעה. ואין קורין אבות אלא לשלשה שהרי השי"ת קרא את עצמו "אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב" ולא מצינו כן בשאר נביאים שיאמר "אלהי משה" או "אלהי יונה", הגם שמצינו שנה' (לב, יא) "ויחל משה את פני ה' אלהיו" וכן ביונה נאמר (ב, ב) "ויתפלל יונה אל ה' אלהיו", מ"מ לא ייחד הקב"ה שמו עליהם שיקרא "אלהי פלוני" כי אם על אברהם יצחק ויעקב, אבל מצינו זה בדוד שכתוב (מלכים ב, כ, ה) "אלהי דוד אביך"³.

ובגמי' בפסחים (ק"ז, ב) מובא שבברכת אבות בשמו"ע מזכירים את ג' האבות, ובברכה נביא מזכירים "מגן דוד". [ועי"ע בגמי' בפסחים (ק"ט), ב] שרק דוד זוכה לברך לעתיד לבוא על הכוס של ברכה. וביאר המהר"ל (נצח ישראל פרק לג ד"ה ואין) כי אין בכל הצדיקים כמו דוד שלא היה לו חסרון].

ארבע תפילות בד' חלקי היום

ד) גם התפלות שחרית מנחה ומעריב "אבות תקנום" (ברכות כו, ב), וכל אחת מג' התפילות מיוחסים לאחד מהאבות. אך מצינו תפילה רביעית "תיקון חצות" שמיוחסת לדוד, כמבואר בגמי' (ברכות ג, ב; ב, סנהדרין טז, א) שכנור היה תלוי לו למעלה ממטתו והיה מנגן לו בחצות.

וראה בספר "מעלות התורה" שכותב בשם אחיו הגר"א, לבאר מה שאמר הכתוב "בשבתך בביתך ובלכתך בדרך", שזה מורה על ד' חלקי היום שהיום נחלק לד' חלקים, מתחילת הלילה עד חצות הלילה, מחצות עד אור הבוקר, ומהבוקר עד חצי היום, ומחצי היום עד תחילת הלילה. וזהו שאמר "בשבתך בביתך" - שמורה על חצי הלילה עד הבוקר, שהאדם צריך לעמוד ממשכבו ולישב על מטתו לעסוק בתורה, והוא נגד

בחנית דוד כדאיתא בזוה"ק כו'. ומה שאמר "ובלכתך בדרך" מורה על חצי היום עד הלילה, שהאדם הולך אחר פרנסתו לעסקיו. ומה שאמר "ובשבתך" מורה על תחילת הלילה. "ובקומך" מורה על תחילת היום עד חצי היום שהוא זמן קימה.

ומוסיף שזהו מה שאמרה הגמי' (ברכות כו, ב) אברהם תיקון תפילת שחרית ממש"י "וישכס אברהם בבוקר", וזהו מתחילת היום עד חצי היום שהוא מיוחד לקימה. יצחק תיקון מנחה שנה' "ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב", וזה נגד חצי היום עד הלילה שאדם הולך לעסקיו. ויעקב תיקון ערבית שנה' "ויפגע במקום כו' כי בא השמש", וזהו נגד תחילת הלילה עד חצי הלילה שהוא זמן שכיבה עכ"ד.⁴

¹ והזוהר שם מקשה מדוע אדה"ר נקבר במערת המכפילה יחד עם האבות אחרי שלא נזכר בסוד המרכבה, ולכאורה דוד היה צריך להיות נקבר עם האבות כדי שיהיה "קריית ארבע" עמו שהוא סוד ד' רגלי המרכבה. וכתב דהנה צריך להבין היאך האבות עמדו להיות מרכבה עד שבא דוד, אלא ודאי אדה"ר הוא השלים המרכבה, כי הוא היה המלך הראשון, וממנו נלקחה המלוכה וניתנה לדוד [ולכן דוד חי מימיו של אדה"ר שנלקחו מאלף שניו ע' שנה לדוד], ולכן נקברו האבות עם אדה"ר ע"ש. ועי"ז ביארו משי"כ האור החיים (בראשית כח, יג) ש"יעקב הוא רגל רביעי למרכבה", כי באמת עד שבא דוד המלך באמת היה יעקב רגל רביעי. (ועי"ע ב'עבודת הגרשוני' (שה"ש א, טו) שהאר"ק בענין צורת המרכבה מעת אברהם אבינו עד דוד. ועי"ע ב'שערי אורה' (שער א) מה שביאר שרק דוד הצליח להחזיר את השכינה בתחונתו כמו שהיה קודם חטא אדה"ר).

² עוד יש לציין משי"כ השל"ה (עשרה מאמרות ב, פט) דהגם שאמרו חז"ל (ברכות טז, ב) שאין קורין אבות אלא לשלשה, אעפ"כ אין המרכבה פחות מארבעה, כי דוד המלך ביחוד אחד עם האבות ובו המרכבה שלמה, אלא שאינו נקרא אב כי מדתו צורת נקבה ואין אור הלבנה מעצמה כי אם מאור החמה והיא נכללת בה.

³ ובגמי' בסנהדרין (ק"ז, א) מובא שדוד שאל את הקב"ה מפני מה אומרים "אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב" ואין אומרים "אלהי דוד"? ואמר לו איננה מינסו לי ואת לא מינסית לי. ונתבאר במקו"א.

⁴ ומוסיף שזהו משי"כ גבי אלישע (מלכים ב ד) "וונשים לו שם מטה ושולחן וכסא ומנורה" - שהם נגד ד' תיקוני שכינה כדאיתא בזוהר. "מטה" כנגד דוד. "שולחן" כנגד יצחק כמש"י (איוב לו) "מצפון זהב יאתה" כידוע, וזהו נגד תפילת המנחה. "כסא" כנגד יעקב כדאיתא בזוהר שהוא כסא בפני"ע, שהוא זמן תפילת ערבית. "מנורה" כנגד אברהם שהא חסד, ומנורה בדרום כידוע. והם כולם ר"ת "משכ"ן. ומה שהד' זמנים כתובים בפרשה שלא כסדרן, כי לעיל נאמר

אולם הגם שכאמור יש ד' תפילות, מ"מ כותב הרמח"ל (דרך ה' ח"ד פ"ו): "אולם לחלק השני של הלילה, עו סדר לכל, שלא להטריח את הציבור, אבל הניחו הדבר לחסידים שיקומו וירונו כל אחד כפי ידיעתו כו'. והנה תראה כי השלש תפילות אבות תקנום ומצד זה מוטל על כל ישראל לסדרן, ואולם תיקון חצי הלילה האחרונה דוד נזדרז בו וכמו שזכרנו "חצות לילה אקום להודות לך" (תהלים קיט, סב), והוא המשלים עם האבות תקנום של ישראל כו'. אבל לא נקבע הענין להטילו על כל ישראל, כי אם על חסידיהם להיותו במדרגה קצת למטה מן האבות".

[ובזוהר (במדבר ריג; מובא בשמיה"ל שער התורה פ"ב): דלית חדו לקודשא ב"ה אלא מאן דאשתדל באורייתא (כי אין שמחה לקב"ה אלא במי שעוסק בתורה), כל שכן בר נש דמיתער בלילה לאשתדלא באורייתא, דהא כל צדיקיא דבגינתא דעדן צייתין לקליה וקודשא ב"ה משתכח בינייהו (כ"ש אדם שמתעורר בלילה לעסוק בתורה שהרי כל הצדיקים שבג"ע מקשיבים לקולו והקב"ה נמצא ביניהם) כמה דאוקמוה (שה"ש ח, יג) "היושבת בגנים חברים מקשיבים לקולך השמיעני". ובראשית חכמה' (שער הקדושה ז, סב) שמאריך בזה וכותב שהכונה מחצות הלילה].

ביאור הענין

ה) והענין טעון ביאור, מה שאנו רואים שמחד גיסא אנו מזכירים בתפילה רק את אברהם יצחק ויעקב, ומנגד מזכירים את דוד בפני"ע רק בנביא. וכמו"כ סדר התפילות הם שחרית מנחה ומעריב ומנגד יש "תיקון חצות" שרק החסידים מתעסקים בו. וכותבים הרמב"ן (האמונה והביטחון' פרק טו) והרבינו בחיי (שם), שמה שלא הזכירו החכמים לדוד בכלל האבות, כונתם היה כנגד ארבע חיות המרכבה, שהשלשה בלבד פירש הכתוב את מקומם, הוא שכתוב במרכבה של יחזקאל (א, י) "ודמות פניהם פני אדם ופני אריה אל הימין לארבעתם ופני שור מהשמאל לארבעתן ופני נשר לארבעתן", ומה שאמר "ודמות פניהם פני אדם" באורו באמצע. ופירש הכתוב כי מן הימין "פני אריה". מן השמאל "פני שור". אבל פני נשר שהוא הרביעי לא הזכיר את מקומו כלל אם מן הימין אם מן השמאל או מלפניו או מלאחריו כי היא המדה שראוי להסתירה, ועל כן הלכו חכמי האמת בדרך הזה שלא הזכירו האבות רק שלשה עכ"ל.

ואם כי אין לנו שום עסק בנסתרות, נבוא לבאר קצת במה שידינו משגת. והביאור בזה הוא, כי כדי שיצליח כסא לעמוד מספיק לו ג' רגלים, כמו שאמרו חז"ל (במד"ר יב, יב) טרסקל על שתי רגלים אינו יכול לעמוד והוא רותת, כיון שעשו לו רגל שלישי נתבסס ועמד.

ולכן גם בכסאו של הקב"ה יש ג' רגלים שהם האבות כנגד ג' הדברים שהעולם עומד עליהם. אך כדי שהכסא יהיה יציב לגמרי ולא יפול מחמת איזה תזוזה וכדו' צריך שיהיה בו ד' רגליים, וזהו הרגל הנוספת של דוד. וכמש"כ בתורת המנחה (תלמיד הרשב"א; ר"ה דר' עז), שדוד הוא רגל ד' למרכבה כמש"נ (תהלים כו, יב) "רגלי עמדה במישור", שלא היה לכסא כי אם ג' רגלים ולא היה מיוסד עד שבא דוד ונתיסד ונתבסס. ועל כן ג' התפלות של האבות מוטל על כל ישראל – שזהו התעסקות בהעמדת הכסא, אך החסידים מתעסקים גם ברגל הרביעי שהוא נותן יציבות מליאה לכסא.

"הפעם אודה את ה' כו' ותעמוד מלדת"

ו) ודבר נפלא מבואר בזוהר. דהנה לאה בתחילה ילדה ליעקב ארבעה שבטים הם ראובן, שמעון, לוי, ויהודה, ואז נאמר (בראשית כט, לה) "ותעמוד מלדת". ומבואר שאחרי שילדה ד' שבטים היה הפסקה, והענין טעון הבנה. עוד צ"ב, דאחרי שלא ילדה את לוי אמרה (שם כט, לד) "הפעם ילדה אישי אלי כי ילדתי לו שלשה בנים", שזהו החשבון לכל אחת מהאמהות ג' שבטים מתוך י"ב השבטים. אבל אח"כ כשילדה את יהודה אמרה (שם, לה) "הפעם אודה את ה'" ופרש"י "הפעם שנטלתי יותר מחלקי מעתה יש לי להודות", וזה לא מובן וכי חיוב ההודאה הוא רק כשנוטלים יותר מחלקו.

ואיתא בזוהר (בראשית קנד, ב) לאה הכי הוה דעתה דכתיב "הפעם ילדה אישי אלי כי ילדתי לו שלשה בנים" בגין דהוה תלתא דמתחברן כחדא. ותא חזי דהכי הוא דהא רתיכא עלאה אבהן ודוד מלכא דאתחבר בהו וכולהו ארבע אינון רתיכין עלאין רזא דשמא קדישא. ועל דא ראובן שמעון לוי, לבתר יהודה דירית מלכו. ועל דא כולהו באתר דא וכתיב "הפעם אודה את ה' כו' ותעמוד מלדת", בגין דהכא אשתכללו ארבע סמכין. מאי טעמא אמרה "אודה את ה'" בהאי ולא בכולהו? אלא מהכא כל זמנא דכנסת ישראל בגלותא שמא קדישא לאו שלים הוא. תא חזי אע"ג דתלת בנין הוו עד דאולידת ליהודה לא שלים כרסייא, ובגיני כך "הפעם אודה את ה'" ולא בכולהו. ועל דא "ותעמוד מלדת" מאי "ותעמוד"? דקיימא כרסייא על סמכוה ע"כ.

מבואר דבר נפלא שיהודה (בחינת המלכות שממנו יצא בית דוד) היה בחינה של רגל רביעי שנתן יציבות לכסא. והגם שהכסא יכול לעמוד ע"י ג' רגליים שהם ראובן שמעון ולוי, אבל יהודה רגל הרביעי נתן יציבות לכסא, ולכן יצא ממנו מלכות בית דוד, שזהו בחינה של שלימות שבא רק מכח יציבות. וזהו מה שנאמר "ותעמוד מלדת", והכונה שלידה זו גרם לה עמידה, ואז אחרי שהגיע השלימות היה הפסקה. ולכן "הפעם אודה את ה'" על שזכתה בעצמה להגיע לד' רגליים שזהו בחינה של שלימות ויציבות.

ביאור טענת משה רבנו

ז) עתה נשוב לתחילת דברינו.

דהנה המהרש"א כתב בביאור טענתו של משה רבינו, שאם ג' רגלים לא החזיקו את הכסא, אז גם רגל נוסף לא יועיל. אולם לפי האמור אין זה מובן, שהרי התפקיד של הרגל הרביעי הוא לתת יציבות לכסא, וא"כ בודאי יש משמעות גדולה לרגל הרביעית. וביאר בזה מרן רבי אלחנן וסרמן זצ"ל (ביאורי אגדות מאמר ב), שהרי אנו מיוחסים רק לאברהם יצחק ויעקב ולא לשאר צדיקים שקדמו להם (כגון חנוך, מתושלח, נח, שם ועבר), והטעם כי האומה הישראלית התחילה רק אצל האבות, וכמו שאמר בלעם (במדבר כג, ט) "מראש צורים אראנו" אלו האבות "ומגבעות אשורנו" אלו האמהות, כי יחוס ישראל מתחיל מהם ולא מהקודמים. והקב"ה הציע למשה, להתחיל את יחוס האומה של ישראל מחדש. ולכן אמר משה שבלי זכות האבות כסא של 'רגל אחת' לא יוכל לעמוד. והוסיף הצלי"ח שם, שלכן כתוב "ויחל משה את פני ה' אלקיו", כי אם יכלה הקב"ה את אותו הדור לא יהיה נקרא יותר "אלהי אברהם יצחק ויעקב", ולכן אמר "את פני ה' אלוקיו"⁵.

לתגובות: 5322906@gmail.com / להאזנה לשיעורים: 0733-718134

⁵ "ודברת בס" וזה קאי על לימוד התורה ועל ק"ש, ולכן כתוב תחילה "בשבתך בביתך ובלכתך בדרך" שזהו נגד לימוד התורה. "בשבתך ובקומך" זה נגד ק"ש. ולפי שיעקר לימוד התורה בלילה כמו שאחז"ל "לא איברי לילה אלא לגירסא", לכן מתחיל תחילה "בשבתך בביתך" שקאי על קודם היום. וזהו שכי' "בשבתך בביתך ישיבה הוא לשון "מנוחה", וכשעומד ממטו ואינו נותן מנוחה לגופו ע"י נותן מנוחה לנשמתו בעולם הבא. "בשבתך בביתך" פירש בשביל בית המיוחד לך. ולפי שיש בכל יום ד' זמנים הללו וז' ימים בשבוע הרי כ"ח עתים, וכנגד זה כ"ח עתים בקהלת. וגם בפרשת בראשית יש ז' תיבות וכ"ח אותיות עכ"ל.

⁵ בספר 'מגיד מישרים' למרן הבית יוסף (פר' ויקהל) מובא, שבדורו של מרדכי ואסתר "בעא קב"ה לשיצאה לשונאי ישראל, ולמישבק למרדכי דלא חטא לאפקא מיניה עם סגי, כדאמר למשה רבינו ע"ה "ועתה הניחה לי ואעשה אותך לגוי גדול וכי". ומרדכי עבד כדעבד משה רבינו ע"ה. ומסר נפשיה למיתה, דאמר אי פתורא דתלת רגלין לא יכיל למיקם כו'.